

А. Б. Блага, доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0000-0003-4112-6147

ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ЗЛОЧИННОСТІ У ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙ, ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕВОЛЮЦІЙ ТА БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ* **Постановка проблеми.**

Як зазначають фахівці в галузі управління, сучасні умови високої невизначеності, що загострилися в умовах воєнного стану, характеризуються швидкими непередбачуваними змінами зовнішнього середовища, економічною нестабільністю, трансформацією ринкового середовища, руйнуванням традиційних каналів постачання і збуту, що поглиблюються кризою, викликаною воєнним станом. Відповідно, суттєво ускладнюється й процес прийняття управлінських рішень, оскільки традиційні підходи втрачають ефективність в умовах поглиблення кризи, дефіциту часу та інформації. За таких умов підвищується роль стратегічного мислення, гнучких управлінських моделей, використання цифрових технологій та інструментів сценарного аналізу¹.

* *Примітка.* Стаття підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» (номер державної реєстрації 0124U005211), яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України та фінансується за рахунок державного бюджету

¹ НС Скопенко, ТГ Мостенська, ОА Ковтун, АО Загорулько, МВ Єрьомін «Прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану» (2025) 12 Інвестиції: практика та досвід 87–96 <<https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.12.87>> (дата звернення 25.09.2025)

Ефективне прийняття рішень і формування нормативно-правового регулювання у сфері запобігання злочинності, як і в інших галузях суспільного життя, також є неможливими без об'єктивної оцінки її стану та результативності протидії. Надійне документальне фіксування масштабів злочинності шляхом отримання достовірних і зібраних даних, а також інформації про діяльність правоохоронних і судових органів та якість виконання ними своїх функцій, створює основу для розробки ефективних стратегій запобігання злочинності. Це, своєю чергою, сприяє виявленню та усуненню прогалин у кримінально-правовій, кримінологічній і кримінально-виконавчій політиці.

Так, збір даних дозволяє аналізувати тенденції розвитку злочинності, виявляти кореляції між злочинністю та соціально-економічними, політичними й культурними факторами, будувати статистичні моделі прогнозування злочинності. Крім того,

інформація про злочинність є базою для оцінки ефективності чинного кримінального законодавства та практики його застосування, виявлення прогалин у правовому регулюванні, розробки превентивних стратегій і державних програм у сфері безпеки. Відповідно, політичні рішення у сфері протидії злочинності набувають наукової обґрунтованості, що знижує ризик популізму та неефективних заходів.

Системний збір кримінальної статистики сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів правопорядку, оскільки дозволяє порівнювати ефективність різних підрозділів і регіонів, виявляти тенденції до маніпуляцій із реєстрацією кримінальних правопорушень, оцінювати рівень довіри населення до правоохоронної системи. Масив даних також лежить в основі розробки алгоритмів прогнозування «гарячих точок» злочинності, що допомагає планувати розміщення поліцей-

ських ресурсів, здійснювати раннє виявлення ризиків, реалізовувати проактивні програми запобігання злочинності.

Відтак, дослідження особливостей стану та динаміки злочинності в період глобальних трансформацій, демократичних революцій та боротьби за незалежність України набуває виняткової актуальності як для теорії, так і для правозастосовної практики. Воно має ключове значення для формування сучасних, адаптивних підходів, спроможних забезпечити ефективну адаптацію системи запобігання злочинності до кризових і посткризових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної статистики, стану та динаміки злочинності та важливості їх урахування у правоохоронній діяльності у своїх працях висвітлювали, зокрема, такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: А. М. Бабенко, В. С. Батиргарєєва, А. А. Бова, Е. Брага, О. Ю. Бусол, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, М. Г. Колодяжний, В. П. Кубрак, О. В. Новіков, В. Ф. Оболенцев, В. В. Пивоваров, Д. Реткліфф, І. О. Христич, С. Чейні, В. І. Ша́кун, Г. Й. Шнайдер та ін. У цілому вітчизняна та зарубіжна наукова література містить значну кількість досліджень, присвячених вказаним проблемам, у зв'язку з чим в межах цієї статті неможливо усіх їх охопити. Тому зупинимось лише на деяких із них.

Так, фахівці з ДНДІ МВС України¹ систематично на монографічному рівні відслідковують та аналізують тенденції та закономірності кримінальної ситуації, характеризують процеси й явища (фактори), які визначають криміногенну та безпекову ситуацію, а також досліджують окремі види кримінальних правопорушень в Україні, зокрема воєнних злочинів та злочинів, пов'язаних з війною. В. М. Дрьомін² здійснив глибокий аналіз зареєстрованої («офіційної») і фактичної злочинності в Україні за період з 1973 до 2008 р. У свою чергу Хі-Джон Джу³, використовуючи офіційні дані про

злочинність, проаналізувала загальні тенденції та характеристики злочинності, рівень злочинності та практику боротьби зі злочинністю на кожному етапі системи кримінального правосуддя й надала загальну картину злочинності та боротьби зі злочинністю в Республіці Корея протягом 1970-х – початку 2000-х років. О. Г. Кальман та І. О. Христич⁴ розглянули основні показники офіційної кримінально-правової статистики та приділили увагу кримінологічну характеристику злочинності у сфері економіки, організованої та службової злочинності в Україні у період з 1991 до 2006 р. Ліндсі Роуз Буллінгер, Джилліан Карр та Аналіза Пекхем⁵ дослідили, як вплинула офіційна політика штату Іллінойс (США) щодо перебування вдома (SAH) у зв'язку із карантинними обмеженнями, пов'язаними з пандемією COVID-19, на стан загальної злочинності та кількість зареєстрованих злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова⁶ представили різні статистичні матеріали, щодо застосування норм Кримінального кодексу України у період з 2001 до 2019 рр. Синтія Лам та Крістофер С. Копер⁷ аналізують переваги «поліцейської діяльності на основі доказів» (Evidence-Based Policing) як підходу до правоохоронної діяльності, що підкреслює цінність, яку дослідження можуть принести поліцейським і, як наслідок, громадськості, якій вони служать; розглядають наукові докази ефективності різних поліцейських практик та надають інструменти, які допоможуть втілити дослідження в практику. Рональд В. Кларк та Джон Е. Ек⁸ на основі власного

(2003) 62, 239–263. <https://doi.org/10.1023/A:1022601418765>

⁴ О. Г. Кальман, І. О. Христич 'Злочинність в Україні: основні тенденції' (2007) 17 Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) 41–56 <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10141/1/Kalman_Xristich_41-56.pdf> (дата звернення 25.09.2025)

⁵ Lindsey Rose Bullinger, Jillian Carr and Analisa Packham 'COVID-19 and Crime' (2021) 7 (3) American Journal of Health Economics 249–280 <<http://dx.doi.org/10.1086/713787>> (дата звернення 25.09.2025)

⁶ М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова *Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали)*, упоряд. Ю. В. Баулін (Харків: Право, 2020) 212

⁷ Cynthia Lum, Christopher S. Koper, 'Evidence-Based Policing' (2024) The Oxford Handbook of Evidence-Based Crime and Justice Policy 245–264 <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197618110.013.13>> (дата звернення 25.09.2025)

⁸ R. Clarke, J. Eck *Crime analysis for problem solvers in 60 small steps* (2016) <<https://biblioteca.cejamerica.org/bitstream/handle/2015/1639/>

¹ О. Г. Кулик, І. В. Наумова, Л. В. Лісниченко, А. А. Бова, І. Г. Лубенець, І. П. Багаденко *Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: аналіз процесів трансформації. 2024 рік: монографія* (К. : 7БЦ, 2025) 296

² В. М. Дрьомін 'Офіційна і фактична злочинність: кримінологічний аналіз' (2012) 68 Актуальні проблеми держави і права 550–559 <<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f53acb19-4567-41f5-af03-4c7e043c7261/content>> (дата звернення 25.09.2025)

³ Joo, H.J. 'Crime and Crime Control' *Social Indicators Research*

наукового досвіду та знайомства з поліцейською діяльністю підготували посібник для аналітиків злочинності, у якому зібрали та актуалізували доступні на даний момент знання щодо основ проблемно-орієнтованої поліцейської діяльності, у рамках якої потрібно: (1) ретельно визначити конкретні проблеми; (2) проводити поглиблений аналіз, щоб зрозуміти їхні причини; (3) здійснювати широкий пошук рішень для усунення цих причин та досягнення тривалого зменшення проблем; (4) оцінювати, наскільки успішними були ці заходи. В. О. Туляков¹, використовуючи цілісний підхід, заснований на дискурсі прав людини, показав, як переплітаються наслідки війни, віктимологія, права людини та кримінальне правосуддя.

Метою пропонованої публікації є дослідження особливостей стану та динаміки злочинності у період трансформацій, демократичних революцій та боротьби за незалежність України.

Виклад основного матеріалу. З початку ХХІ століття і до сьогодні Україна пережила і переживає низку трансформацій, демократичних революцій, а також продовжує свою боротьбу за незалежність. Так, протягом вказаного періоду зовнішньополітичні орієнтири неодноразово змінювалися: під час другого терміну президентства Л. Кучми (1994–2004 рр.) – це була т. зв. «багатовекторна зовнішня політика», яка передбачала одночасний розвиток відносин як з Росією й іншими учасниками СНД, так і з Заходом; Президент України В. Ющенко проводив прозахідну зовнішню політику (2005–2010 рр.); тоді як В. Янукович (2010–2014 рр.) змінив курс на проросійську зовнішню політику, а після його самоусунення – О. Турчинов, обраний парламентом у якості в.о. Президента України (лютий – червень 2014 р.), спрямував вектор зовнішньої політики на інтеграцію з ЄС і НАТО та протистояння й відсіч російському збройному вторгненню. Цей напрям взаємин з іншими державами та міждержавними об'єднаннями був продовжений Президентом П. Порошенком (2014–2019 рр.) та В. Зеленським (2019 – т. час)².

CrimeAnalysis60Steps.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 25.09.2025)

¹ V Tuliakov 'War, Crime, Victimology, Human Rights and Criminal Justice Holistic Approach' (2023) The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War 635–650 <<https://doi.org/10.12797/9788381388887.07>> (дата звернення 25.09.2025)

² '33 роки Незалежної України. Історія Парламенту.

У цей період відбулися дві знакові події, що кардинально змінили політичний ландшафт – масові протести 2004 року проти фальсифікації президентських виборів, що призвели до переголосування та перемоги Віктора Ющенка («Помаранчева революція»), а так само протести 2013–2014 років проти відмови Уряду від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, наслідком чого стала втеча Президента Віктора Януковича та чітке визначення зовнішньополітичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, що було закріплене в Конституції України («Революція Гідності»). Ці революції та збройне протистояння російській агресії продемонстрували високий рівень самоорганізації та призвели до зростання інтересу до української мови, культури й історії, а також формування зрілості громадянського суспільства в Україні.

У економічній сфері період 2000–2025 років відзначився кількома економічними кризами, зокрема: світовою кризою 2008 р.; рецесією світової економіки у 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19; економічною й міграційною кризою, зниженням обсягів виробництва, інвестицій і якості життя внаслідок агресії росії проти України. Водночас в Україні були проведені важливі реформи – у сфері децентралізації, банківська, земельна; створені антикорупційні органи, що, попри труднощі, зміцнили державні інституції.

Підводячи підсумок сказаному, слід зауважити, що період 2000–2025 рр. став для України часом великих викликів, драматичних подій, але також і значних досягнень у формуванні сучасної політичної нації, яка відстоює свій демократичний вибір та незалежність. Саме тому для цілей пропонованого дослідження й був обраний зазначений часовий проміжок.

Усі наведені у публікації статистичні дані, зроблені розрахунки, а також побудовані діаграми ґрунтуються на інформації, що міститься в єдиних звітах про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (форма №1), звітах про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень відповідного року (форма №2), що до 2012 р. збиралась та оприлюднювалась МВС України³, а з 2013 р.

Ретроспектива подій' (Голос України, 24 серпня 2024) <<https://www.golos.com.ua/article/379605>> (дата звернення: 12.10.2025)

³ 'Статистичні дані Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України 2001–20 листопада 2012 р.р.' <<http://mvs.gov.ua/>

й дотепер – Офісом Генерального Прокурора^{1 2}; звітах про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (форма № 6)³; у демографічній та соціальній статистиці стосовно чисельності населення, а також звітності стосовно правосуддя та злочинності⁴.

Обмеження та застереження. Оскільки у законодавстві та формах статистичної звітності термін «кримінальні правопорушення» замінив термін «злочини» лише у 2013 р., для цілей нашого дослідження вказані терміни використовуються як синоніми. Безсумнівно, наведена нижче статистична інформація є об'єктивно обмеженою, оскільки включає лише дані щодо облікованих кримінальних правопорушень та виявлених осіб, які їх вчинили. Тобто статистичні дані відображають скоріше діяльність системи виявлення та реєстрації, аніж фактичний стан злочинності. Це відбивається внаслідок того, що жодну національну систему офіційної реєстрації кримінальних правопорушень не можна вважати бездоганною через існування значної кількості протиправних проявів, що залишаються за межами державного статистичного спостереження. Крім того, потрібно враховувати, що чинний Кримінальний кодекс України набрав чинності з 1 вересня 2001 р., а станом на жовтень 2025 р. вже прийнято 272 закони, якими до нього вносились зміни. Отже, перелік кримінальних правопорушень із року в рік змінювався. Так само зазнавали змін і форми звітності та процедури обліку. Тож ми погоджуємось з О. Г. Куликом, який наголошує, що статистичні дані характеризують такі суттєві ознаки:

1) державна статистична звітність є результатом здійснюваного спеціальними державними органами суцільного статистичного спостереження

mvs/control/main/uk/publish/article/374130 (дата звернення: 12.08.2018)

¹ 'Звітність про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування' <<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>> (дата звернення 01.10.2025)

² 'Звітність про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення' <<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinit-kriminalni-pravoporushennya-2>> (дата звернення 01.10.2025)

³ 'Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2008–2024 роки' <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/> (дата звернення 01.10.2025)

⁴ Державна служба статистики <<https://ukrstat.gov.ua/>> (дата звернення 01.10.2025)

за злочинністю, через що її можна вважати найбільш повною з огляду на кількість охоплених подій та осіб;

2) облік даних щодо реально вчинених злочинів є неповним через існування їх латентної частини, про яку відомості в державній статистичній звітності відсутні;

3) лише заяви та повідомлення про злочини обліковуються без перевірки; облік інших даних про злочин та особу, яка його вчинила, здійснюється тільки після їх перевірки та юридичної оцінки;

4) статистичні дані щодо злочинів відображаються у спеціальних таблицях в узагальненому кількісному вигляді;

5) дані державної статистичної звітності щодо злочинності та судимості обмежуються певним нормативно-визначеним переліком показників⁵.

Стан та динаміка злочинності. На початку досліджуваного періоду, у 2000 р., правоохоронними органами України було обліковано 553 594 злочини, тоді як у 2024 р. – 492 479 кримінальних правопорушень (–11,0%), а станом на вересень 2025 р. – 473 662 (–14,5%). Сукупний середньорічний темп зростання (CAGR, Compound Annual Growth Rate) за 2000–9 місяців 2025 р. становить $\approx -0,58\%$ на рік.

Що стосується кількості виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, то у 2000 р. їх було виявлено 309 057, у 2024 р. – 97 661 (–68,4%), а за 9 місяців 2025 р. – 67 485 (–78,2%). Тобто середньорічне скорочення кількості виявлених осіб становить приблизно –5,3% на рік. Звісно, за 4-й квартал 2025 р. зазначений кількісний показник ще зросте. І якщо його екстраполювати до повного року (~89 980 осіб), тенденція скорочення залишиться на рівні –5% щороку.

Кількість засуджених в Україні у 2000 р. становила 230 903, а до 2024 р. знизилась на 73% – до 61 434 (оскільки статистичні дані за цим показником оприлюднюються за результатами повного року, інформація за 9 місяців 2025 р. відсутня). Відповідно, середньорічне скорочення кількості засуджених становить приблизно 6,0% на рік.

Наведена на рис. 1 діаграма демонструє чотири основні хвилі змін рівня злочинності, пов'язаних

⁵ ОГ Кулик *Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія* (Київ : Юрінком Інтер, 2011) 288

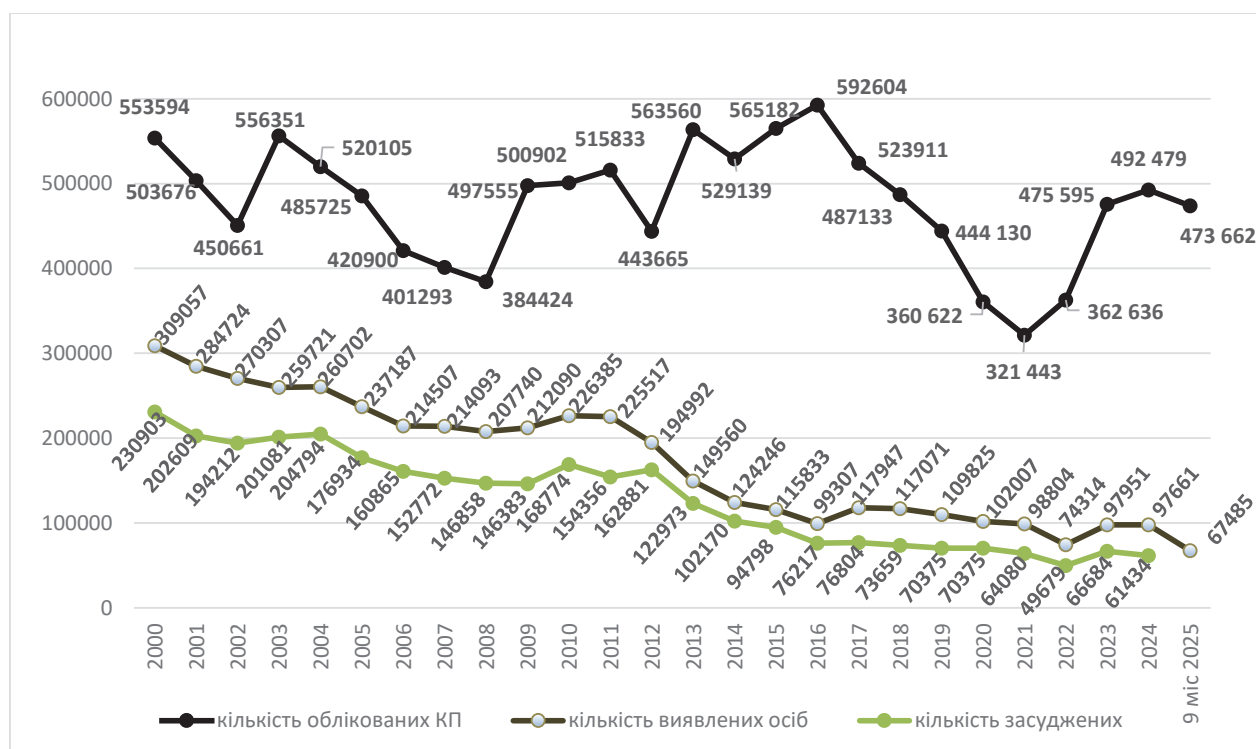

Рис. 1. Порівняльна динаміка загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень (КП), кількості виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та кількості засуджених в Україні протягом 2000–9 місяців 2025 рр.

із низкою соціальних, політичних, економічних, законодавчих та правозастосовних процесів у державі. При цьому коливання кількості облікованих кримінальних правопорушень є досить яскраво вираженими, тоді як коливання чисельності виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та чисельності засуджених є менш помітними, хоча, як була зазначено, й мають стабільну суттєво виражену тенденцію до зниження.

Так, упродовж 2000–2002 рр. відбулось зниження кількості офіційно зареєстрованих злочинів, виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та засуджених. Натомість, уже у 2003 р. відбулось різке зростання кількості зареєстрованих злочинів до 556 351 (на 23,6% порівняно з 2002 р.) та помірне зростання кількості засуджених (на 3,5%), при тому що кількість виявлених осіб знизилась (на 3,9%).

Починаючи з 2004 р. кількісні показники зареєстрованих злочинів стабілізувалися й поступово знижувалися, досягнувши мінімуму у 2008 р. (384 424). Кількість виявлених осіб, що вчинили злочини, та кількість засуджених мала незначне зростання у 2004 р. (на 0,4% та 1,9% відповідно),

а у подальшому їх показники так само знизились. Вказані розбіжності пояснюються тим, що між реєстрацією злочину, виявленням особи (осіб), які його вчинили, та призначенням цим особам покарання проходить певний період часу.

У 2009 р. відбувся другий різкий підйом кількості зареєстрованих злочинів до 497 555 (на 29,4% порівняно з 2008 р.), який плавно продовжився у 2010–2011 рр. Схожу динаміку мали й показники кількості виявлених осіб, що вчинили злочини, та кількості засуджених.

У 2012 р., порівняно з попереднім роком, кількість зареєстрованих злочинів скоротилась на 14% (до 443 665), а кількість виявлених осіб – на 13,5% (до 194 992), тоді як кількість засуджених зросла на 5,5%. Специфікою звітності за цей рік є те, що зазначені дані надавались не за 12 місяців, як у попередні роки, а станом на 20 листопада, тобто менше на 1 місяць та 10 днів.

З 20 листопада 2012 р., відповідно до вимог нового Кримінального процесуального кодексу України, почали діяти нові вимоги щодо реєстрації заяв та повідомлень, що викликало суттєвий при-

ріст облікованих кримінальних правопорушень у 2013 р. (+27%).

У 2014 р. усі досліджувані показники продемонстрували зниження, що, у першу чергу, було пов'язано з початком збройної агресії російської федерації проти України та окупацією Автономної Республіки Крим та частин території Донецької і Луганської областей. Відповідно, офіційні статистичні дані у цей та подальші роки наводяться без урахування тимчасово окупованих територій. Недивлячись на цей факт, у 2015 р. кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень знову почала зростати й у 2016 р. досягла максимальної відмітки за увесь досліджуваний період – 592 604. Кількісні показники виявлених осіб та кількість засуджених увесь період 2014–2016 рр. продовжили тенденцію до зниження.

З 2017 р. до 2021 р. відбувся період помітного падіння: протягом 2017–2019 рр. – поступове зниження, у 2020 р., на який припала пандемія COVID-19 та пов'язаний із цим жорсткий карантин, який пізніше, хоча й був послаблений, але не скасований, – різке скорочення (–18.8%), а у 2021 р. зафіксований мінімум кримінально караних діянь за весь досліджуваний період (321 443).

Початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 р. спричинив без применшення жакливі наслідки – десятки тисяч загиблих і поранених цивільних та військових, зруйноване житло та інфраструктура, економічні збитки на сотні мільярдів доларів, міграційна криза, яка, за різними підрахунками, охопила від чверті до половини всього населення України, під окупацією опинилось близько 20% країни. Це призвело до нової хвилі зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень. Як справедливо зазначає М. І. Хавронюк, воно відбулось переважно за рахунок збільшення кількості злочинів проти життя, міжнародного правопорядку, «наркотичних» і військових кримінальних правопорушень¹. При цьому кількість виявлених осіб та кількість засуджених продовжували зменшуватися.

Більш наочно висока волатильність (коливання часових рядів від року до року) кількості обліко-

ваних кримінальних правопорушень продемонстрована на рис. 2.

Коефіцієнт інтенсивності злочинності. Оскільки кількість населення нашої країни щорічно зменшувалась, для коректного співвіднесення показників щодо рівня злочинності використовується такий відносний показник, як коефіцієнт інтенсивності. Зазначений коефіцієнт відображає відносну частоту кримінальних правопорушень, що вчинюються щорічно в нашій країні, та розраховується як число облікованих кримінальних правопорушень на 10 тис. населення. Як влучно зазначав з цього приводу А. Ф. Зеленський, мова йде про страждальну, пасивну сторону злочинності, від чого потерпають усі – від новонароджених до людей похилого віку².

Проте у процесі проведення дослідження ми зіштовхнулися з тим, що офіційні статистичні дані щодо чисельності наявного населення подаються станом на 01 січня певного року, а дані щодо рівня злочинності – станом на кінець грудня цього ж року. І коли ситуація протягом року була достатньо стабільною (2000–2021 рр.), то обидві ці цифри ми вважали достатньо релевантними для розрахунку коефіцієнту інтенсивності.

Проте з початком повномасштабного вторгнення РФ величезна кількість мешканців залишили свої домівки та виїхали в інші регіони України або навіть країни. При цьому офіційні дані щодо кількості осіб, які виїхали з України, відсутні. В оприлюдненому в лютому 2024 р. звіті Міжнародної організації з міграції ООН (МОМ) зазначено, що протягом двох років від початку повномасштабного вторгнення Росії понад 14 млн українців – а це майже третина населення країни – були вимушені залишити свої домівки. Понад 3,7 млн людей залишаються переміщеними особами в Україні, а майже 6,5 млн є біженцями в усьому світі. Понад 4,5 млн повернулися додому або з-за кордону, або з переміщення всередині країни³.

Державна служба статистики України (далі – Держстат) має намір до кінця 2025 р. провести оцінку чисельності населення України. Але класичними методами це зробити неможливо:

² А. Ф. Зеленський *Кримінологія : навчальний посібник* (Рубікон, 2000) 240

³ «Рятуючи своє життя»: в ООН назвали кількість українських біженців від початку війни <<https://www.unian.ua/society/ryatuyuchi-svoje-zhittya-v-oon-shokuvali-kilkistyu-ukrajinskih-bizhenciv-vid-pochatku-viyni-12551571.html>> (дата звернення 25.09.2025)

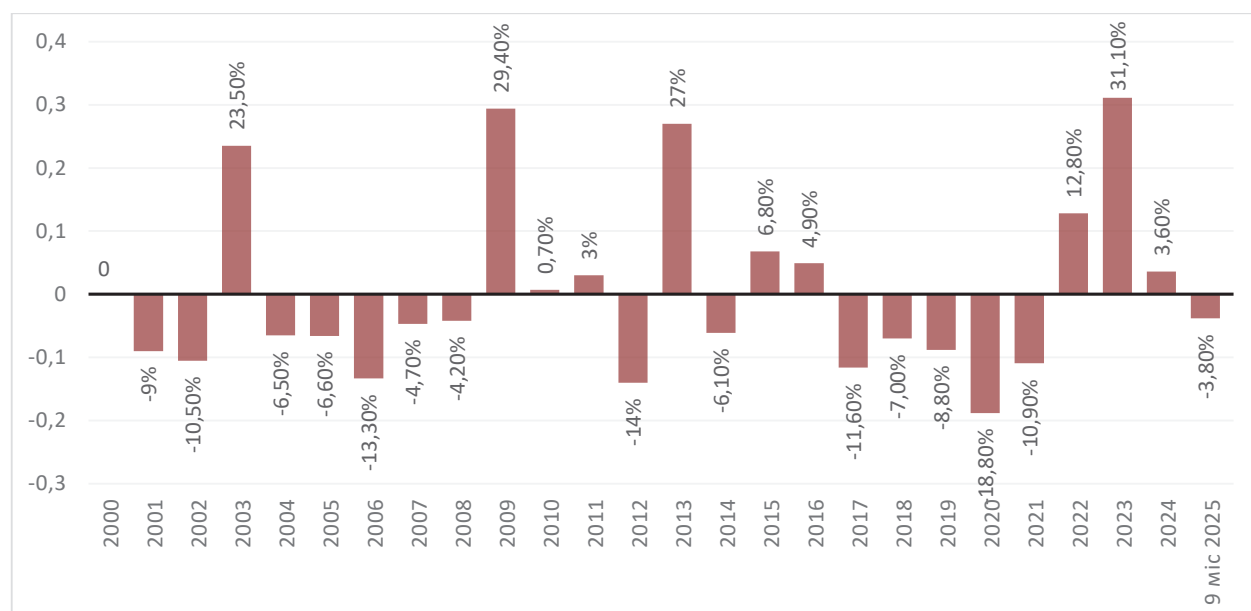

Рис. 2. Приріст / зниження загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень до попереднього року (у %)

до 2022 р. Держстат спирався на перепис 2001 р., накладаючи на нього дані про народжуваність, смертність та міграцію. Але після початку війни з'явилася велика прогалина у даних, особливо щодо виїзду українців за кордон. Тому для оцінки населення відомство планує зібрати всі доступні дані з різних джерел (наприклад, державних реєстрів, даних мобільних операторів, статистики щодо споживання продуктів харчування тощо) в єдину модель, яка дозволить зробити обґрунтоване припущення щодо чисельності населення. «Воно не замінить собою перепис, але це буде найкраще з того, що наразі можливо», – наголошується Держстатом¹.

Отже, для цілей цього дослідження на основі публікацій та демографічних досліджень були використані орієнтовні оцінки щодо кількості населення на територіях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження у повному обсязі: 2022 р. – 41 167 300 осіб наявного населення, за офіційною оцінкою Держстату, станом на 1 січня 2022 р.² та близько 34,5 млн осіб станом на кінець року, за оцінкою МВФ; 2023 р. – близько 34,0

млн осіб, за оцінкою МВФ³; 2024 р. – близько 31,1 млн осіб, за оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук⁴; 2025 р. – приблизно 30 млн осіб, за оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук⁵.

Таким чином, на основі даних Держстату за 2000–2021 рр. та наведених вище оціночних даних від міжнародного агентства і спеціалізованої науково-дослідної установи нами були розраховані коефіцієнти інтенсивності злочинності за 2002–2005 рр. (для кожного року досліджуваного періоду), результати якого представлені нижче (див. рис. 3).

За період з 2000 р. до 2012 р. населення України скоротилось з 49 429,8 тис. осіб до 45 633,6 тис. осіб, тобто середнє щорічне зниження становило 316 350 осіб. Із наведених на рис. 3 даних

¹ 'Держстат назве чисельність населення України: коли та якими методами' (РБК_Україна, 29 серпня 2025) <<https://www.rbc.ua/rus/news/derzhstat-nazve-chiselnist-naselennya-ukrayini-1756457205.html>> (дата звернення 25.09.2025)

² 'Демографічна та соціальна статистика' (Населення та міграція) <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm> (дата звернення 25.09.2025)

³ 'МВФ оцінив кількість населення України і дав похмурий прогноз до 2030 року' (РБК_Україна, 24 квітня 2025) <<https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-i-1745503401.html>> (дата звернення 25.09.2025)

⁴ 'Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року' (РБК_Україна, 02 жовтня 2024) <<https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html>> (дата звернення 25.09.2025)

⁵ 'Скільки людей проживає в Україні і скільки залишиться після війни: дані демографа' (Факти, 07.11.2025) <<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20251107-skilky-lyudej-prozhyvaye-v-ukrayini-i-skilky-zalyshytsya-pislya-vijny-dani-demografa/>> (дата звернення 07.11.2025)

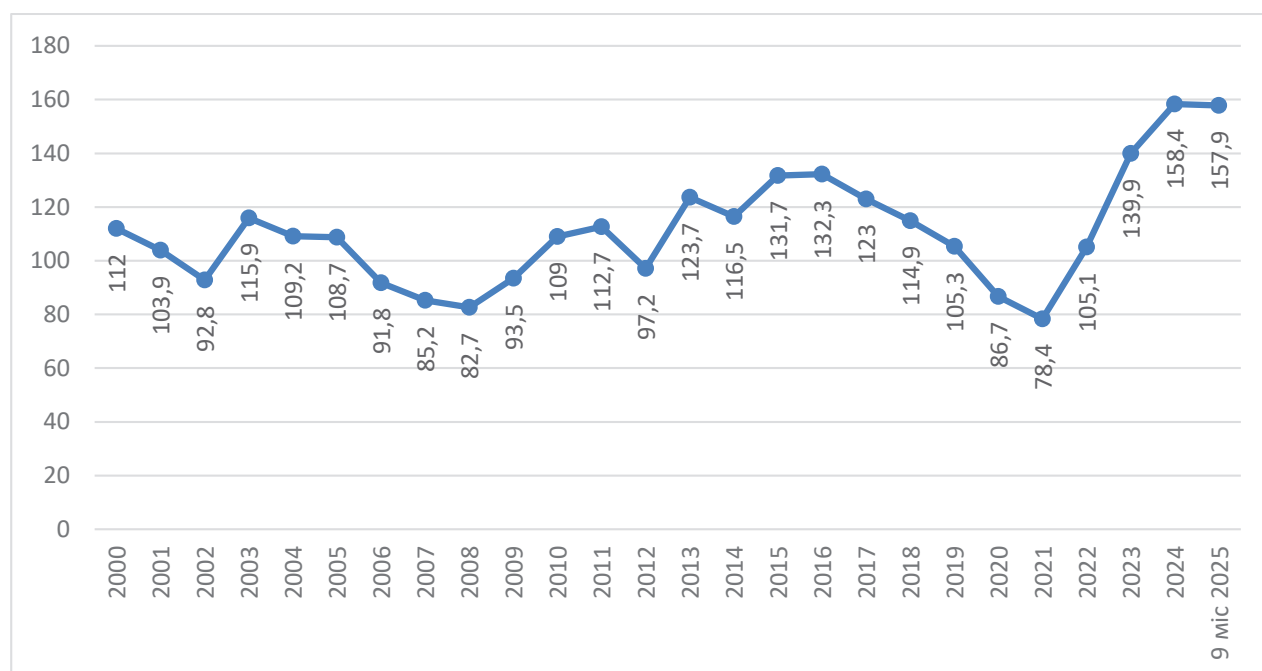

Рис. 3. Коефіцієнти інтенсивності злочинності у розрахунку на 10 тис. населення України за 2000–9 місяців 2025 рр.

видно, що протягом цього періоду коефіцієнт інтенсивності злочинності у середньому становив 101,1 злочини на 10 тис. населення, при цьому мінімальний показник був зафіксований у 2008 р. (82,7 на 10 тис. населення), а максимальний – у 2003 р. (115,9 на 10 тис. населення).

Протягом 2013–2019 рр. чисельність населення України скорочувалась більш активно (з 45 553 тис. осіб до 42 386,4 тис. осіб, тобто в середньому протягом цього періоду кількість населення знижувалась вже на 485 686 осіб щорічно). Однак при цьому коефіцієнти інтенсивності злочинності зросли, й на 10 тис. населення в середньому приходилось вже 121 кримінальне правопорушення; мінімальний показник становив 105,3 (2019 р.), а максимальний – 132,3 (2016 р.) кримінальні правопорушення на 10 тис. населення.

Під час карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією коронавірусної інфекції, тенденції до зменшення кількості населення в Україні послабшали (середнє річне зниження становило 157 000 осіб), й на цьому тлі коефіцієнти інтенсивності злочинності знову знизились до 86,7 кримінальні правопорушення на 10 тис населення у 2020 р. та 78,4 кримінальні правопорушення на 10 тис. населення у 2021 р (що є найменшим показником за увесь період нашого спостереження).

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, попри значне зменшення кількості населення (більше ніж на 11 млн осіб за період 2022–9 місяців 2025 рр., або приблизно на 2,8 млн щорічно), коефіцієнти інтенсивності злочинності, навпаки, зросли, й на 10 тис. населення в середньому приходилось вже 140,3 кримінальні правопорушення.

Висновки. Основні кількісні показники стану злочинності в Україні за період 2000–9 місяців 2025 р.р. хоча й мали тенденцію до скорочення, однак їх темпи були нерівномірними. Так, *кількість облікованих кримінальних правопорушень* коливалась в межах від 592 604 (2016 р.) до 321 443 (2021 р.), і з початку досліджуваного періоду в цілому зменшилась на 14,5%, а її сукупний середньорічний темп зростання (CAGR) становить близько –0,58% на рік. А кількість виявлених осіб, які їх вчинили, за цей же період зменшилась на 78,2%, і їх середньорічне скорочення (CAGR) становить приблизно –5.3% на рік. Дані щодо *кількості засуджених* в Україні оприлюднюються лише раз на рік, тому здійснені нами розрахунки за 2000–2024 рр. показали їх зменшення на 73%, а сукупне середньорічне скорочення (CAGR) становить приблизно –6.0% на рік.

Упродовж 2000 р. – 9 місяців 2025 р. злочинність в Україні розвивалася за хвилеподібною

моделлю: спостерігалось її суттєве зниження станом на 2002, 2008, 2012 та 2021 рр. і відчутне зростання станом на 2003, 2011, 2016 та 2024 рр.. При цьому коливання кількості облікованих кримінальних правопорушень є досить яскраво вираженими, тоді як коливання чисельності виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та чисельності засуджених є менш помітними, хоча й мають стабільну суттєво виражену тенденцію до зниження.

Динаміка злочинності в Україні відображає складну еволюцію соціальних, політичних та економічних процесів у державі. Зміни у законодавстві про кримінальну відповідальність та методології статистичного обліку, реформування правоохоронних органів, циклічні соціально-економічні кризи та війна росії проти України визначили багатовекторність криміногенної ситуації.

Коефіцієнти інтенсивності злочинності протягом усього дослідженого періоду коливались

в межах від мінімуму у 78,4 кримінальні правопорушення на 10 тис. населення (2021 р.) до максимуму 158,4 (2024 р.). При цьому відмічається тенденція до систематичного зростання вказаних коефіцієнтів попри зниження чисельності населення України. Особливо яскраво це проявилось з початком повномасштабного російського вторгнення, коли у багато разів збільшилась кількість злочинів проти життя, міжнародного правопорядку, «наркотичних» і військових кримінальних правопорушень на фоні того, що майже третина населення країни була вимушена залишити свої домівки.

Ефективне документальне фіксування масштабів злочинності та даних щодо результатів діяльності правоохоронних органів і суду, а також розуміння виявлених закономірностей є основою для формування ефективної державної політики у сфері запобігання злочинності.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Clarke R and Eck J, *Crime Analysis for Problem Solvers in 60 Small Steps* (2016) <<https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/1639/CrimeAnalysis60Steps.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>
2. Kulyk OG, *Zlochynnist' v Ukraini: tendentsii, zakonopravosti, metody piznannia* [Crime in Ukraine: Trends, Patterns, and Methods of Cognition] (Kyiv: Yurinkom Inter, 2011) 288.
3. Kulyk OG et al, *Kryminal'na sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: analiz protsesiv transformatsii. 2024 rik: monohrafiia* [The Criminal Situation in Ukraine during the War: Analysis of Transformation Processes. 2024: Monograph], ed OG Kulyk (Kyiv: 7BTS, 2025) 296.
4. V'itnyk MV, Karchevskiy MV and Arlanova OD, *Kryminal'no-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analytychni materialy)* [Criminal-Legal Regulation in Ukraine: Realities and Prospects (Analytical Materials)], comp YuV Baulin (Kharkiv: Pravo, 2020) 212.
5. Zelinskyi AF, *Kryminolohiia: navchal'nyi posibnyk* [Criminology: Textbook] (Kharkiv: Rubikon, 2000) 240.

Journal articles

6. Cynthia Lum and Christopher S Koper, 'Evidence-Based Policing' (2024) *The Oxford Handbook of Evidence-Based Crime and Justice Policy* 245–264 <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197618110.013.13>
7. Dr'omin VM, 'Ofitsiina i faktichna zlochynnist': kryminolohichniy analiz [Official and Actual Crime: Criminological Analysis]' (2012) 68 *Aktual'ni problemy derzhavy i prava* 550–559 <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f53acb19-4567-41f5-af03-4c7e043c7261/content>
8. Joo HJ, 'Crime and Crime Control' (2003) 62 *Social Indicators Research*, 239–263 <https://doi.org/10.1023/A:1022601418765>
9. Khalman OG and Khrystych IO, 'Zlochynnist' v Ukraini: osnovni tendentsii [Crime in Ukraine: Main Trends]' (2007) 17 *Borot'ba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiiei (teoriia i praktyka)* 41–56 https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10141/1/Kalman_Xristich_41-56.pdf
10. Khavroniuk MI, 'Zlochynnist' v Ukraini u 2019–2024 rokakh: riven', struktura, dynamika, prohozy [Crime in Ukraine in 2019–2024: Level, Structure, Dynamics, Forecasts]' (2025) 89(3) *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu. Seriya: Pravo*, 295–303 <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.44>
11. Lindsey Rose Bullinger, Jillian Carr and Analisa Packham, 'COVID-19 and Crime' (2021) 7(3) *American Journal*

of Health Economics, 249–280 <http://dx.doi.org/10.1086/713787>

12. Skopenko NS, Mostenska TG, Kovtun OA, Zahorulko AO, Yeromin MV, 'Pryiïattia upravlins'kykh rishen' v umovakh voiennoho stanu [Decision-Making under Martial Law]' (2025) 12 Investysii: praktyka ta dosvid 87–96 <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.12.87>
13. Tuliakov V, 'War, Crime, Victimology, Human Rights and Criminal Justice Holistic Approach' (2023) The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War 635–650 <https://doi.org/10.12797/9788381388887.07>

Newspaper Articles

14. '33 roky Nezaleznoi Ukrainy. Istoriia Parlamentu. Retrospektyva podii' [33 Years of Independent Ukraine. The History of Parliament. Retrospective of Events] (Holos Ukrainy, 24 August 2024) <<https://www.golos.com.ua/article/379605>>
15. 'Derzhstat nazve chysel'nist' naseleння Ukrainy: koly ta yakymy metodamy' [State Statistics Service to Announce Ukraine's Population: When and by What Methods] (RBC-Ukraina, 29 August 2025) <<https://www.rbc.ua/rus/news/derzhstat-nazve-chiselnist-naseleння-ukrayini-1756457205.html>>
16. 'Mizhnarodnyi valiutnyi fond' [IMF], 'MVF otsinyv kil'kist' naseleння Ukrainy i dav pokhmuryi prohnaz do 2030 roku [IMF Estimated Ukraine's Population and Provided a Grim Forecast to 2030]' (RBC-Ukraina, 24 April 2025) <<https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naseleння-ukrayini-i-1745503401.html>>
17. 'Riatuiuchy svoie zhyttia: v OON nazvaly kil'kist' ukrains'kykh bizhentsiv vid pochatku viiny [«Saving Their Lives»: UN Reports the Number of Ukrainian Refugees since the War Began]' (UNIAN, 2025) <<https://www.unian.ua/society/ryatuyuchi-svoie-zhyttia-v-on-shokuvali-kilkistyu-ukrajinskih-bizhentsiv-vid-pochatku-viiny-12551571.html>>
18. 'Skil'ky liudei prozhyvaie v Ukraini i skil'ky zalyshyt'sia pislia viiny: dani demohrafa [How Many People Live in Ukraine and How Many Will Remain after the War: Demographer's Data]' (Fakty, 7 November 2025) <<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20251107-skilky-lyudej-prozhyvaye-v-ukrayini-i-skilky-zalyshytsya-pislya-vijny-dani-demografa/>>
19. 'Skil'ky naseleння v Ukraini: otsinka na sohodni ta prohnaz do 2051 roku [Population of Ukraine: Current Estimate and Forecast to 2051]' (RBC-Ukraina, 2 October 2024) <<https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naseleння-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html>>

Websites

20. Derzhavna sluzhba statystyky [State Statistics Service of Ukraine] <<https://ukrstat.gov.ua/>>
21. Demohrafichna ta sotsial'na statystyka / Naseleння ta mihratsiia [Demographic and Social Statistics / Population and Migration] <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm>
22. Statystychni dani Departamentu informatsiino-analitychnoho zabezpechennia Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 2001–2012 [Statistical Data of the Information and Analytical Department of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine 2001–2012] <<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>>
23. Zvitnist' pro zareistrovani kryminal'ni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [Reports on Registered Criminal Offenses and Pre-trial Investigation Results] <<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannia-2>>
24. Zvitnist' pro osib, iaki vchynily kryminal'ni pravoporushennia [Reports on Persons Who Committed Criminal Offenses] <<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennia-2>>
25. Zvity sudiv pershoi instantsii pro rozghliad materialiv kryminal'noho provadzhennia za 2008–2024 roky [Reports of First Instance Courts on the Consideration of Criminal Proceedings, 2008–2024] <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/>

Блага А. Б.

Особливості стану та динаміки злочинності у період трансформацій, демократичних революцій та боротьби за незалежність України

Стаття присвячена аналізу особливостей стану та динаміки злочинності у період трансформацій, демократичних революцій та боротьби за незалежність України. Авторка досліджує основні кількісні показники, динаміку та коефіцієнти злочинності в Україні за період 2000–9 місяців 2025 рр. Установлено, що кількість облікованих кримінальних правопорушень коливалась в межах від 592 604 (2016 р.) до 321 443 (2021 р.), і з початку досліджуваного періоду в цілому зменшилась на 14,5%, тоді як кількість виявлених осіб, які їх вчинили, за цей же період зменшилась на 78,2%, а кількість засуджених – на 73%. У статті показано, що упро-

довж 2000 р. – 9 місяців 2025 р. злочинність в Україні розвивалася за хвилеподібною моделлю: суттєве зниження станом на 2002, 2008, 2012 та 2021 роки і відчутне зростання станом на 2003, 2011, 2016 та 2024. При цьому коливання кількості облікованих кримінальних правопорушень є досить яскраво вираженими, тоді як коливання чисельності виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та чисельності засуджених є менш помітними, хоча ці коливання й мають стабільну суттєво виражену тенденцію до зниження.

Підкреслюється, що динаміка злочинності в Україні відображає складну еволюцію соціальних, політичних та економічних процесів у державі. Зміни у законодавстві про кримінальну відповідальність та методології статистичного обліку, реформування правоохоронних органів, циклічні соціально-економічні кризи та війна росії проти України визначили багатовекторність криміногенної ситуації. Коефіцієнти інтенсивності злочинності протягом усього дослідженого періоду коливались в межах від мінімуму у 78,4 кримінальні правопорушення на 10 тис. населення (2021 р.) до максимуму 158,4 (2024 р.). При цьому відмічена тенденція до систематичного зростання вказаних коефіцієнтів попри зниження чисельності населення України, що, у першу чергу, пов'язано з агресією російської федерації проти України. Зазначається, що ефективне документальне фіксування масштабів злочинності та даних щодо результатів діяльності правоохоронних органів і суду, а також розуміння виявлених закономірностей є основою для формування ефективної державної політики у сфері запобігання злочинності.

Ключові слова: показники злочинності, стан злочинності, динаміка злочинності, тенденції злочинності, методологія дослідження, державна політика у сфері запобігання злочинності, російська збройна агресія проти України

Blaga A. B.

Features of the state and dynamics of crime during the period of transformations, democratic revolutions, and the struggle for Ukraine's independence

The article is devoted to analyzing the peculiarities of the state and dynamics of crime during the period of transformations, democratic revolutions, and the struggle for Ukraine's independence. The author examines the main quantitative indicators, dynamics, and crime rates in Ukraine for the period from 2000 to the first nine months of 2025. It was found that the number of recorded criminal offenses ranged from 592,604 (2016) to 321,443 (2021), and since the beginning of the study period, it has decreased by 14.5% overall, while the number of identified perpetrators decreased by 78.2% over the same period, and the number of convicted persons decreased by 73%. The article shows that during 2000 to September 2025, crime in Ukraine developed in a wave-like pattern: a significant decrease in 2002, 2008, 2012, and 2021, and a noticeable increase in 2003, 2011, 2016, and 2024. At the same time, fluctuations in the number of recorded criminal offenses are quite pronounced, while fluctuations in the number of identified perpetrators of criminal offenses and the number of convicted persons are less noticeable, although they show a stable and significant downward trend.

It is emphasized that the dynamics of crime in Ukraine reflect the complex evolution of social, political, and economic processes in the country. Changes in criminal law and statistical accounting methodology, law enforcement reform, cyclical socio-economic crises, and Russia's war against Ukraine have determined the multidimensional nature of the crime situation. Crime intensity rates throughout the entire period studied ranged from a minimum of 78.4 criminal offenses per 10,000 population (2021) to a maximum of 158.4 (2024). At the same time, there was a tendency toward systematic growth in these rates despite the decline in Ukraine's population, which is primarily associated with the Russian Federation's aggression against Ukraine. It is noted that effective documentation of the scale of crime and data on the results of the activities of law enforcement agencies and the courts, as well as an understanding of the patterns identified, form the basis for the development of effective state policy in the field of crime prevention.

Keywords: crime indicators, crime situation, crime dynamics, crime trends, research methodology, state policy in the field of crime prevention, Russian armed aggression against Ukraine.

Стаття надійшла до редакції: 11.11.2025 р.

Прийнята до друку: 20.11.2025 р.